

Tutarlılık Tercihi Ölçeğinin Güvenilirlik ve Geçerliği

Mustafa Buluş*

ÖZET

Bilişsel tutarlılık, istenilir bir kişilik özelliği olarak, sosyal psikolojinin önemsenen konularından birisidir ve tutarlılık tercihinin ölçme çalışmalarına literatürde çok az rastlanmaktadır. Bu çalışmada, bireylerin tutarlılığa dayalı bilişsel denge ve çelişki etkilerine ilişkin duyarlılık düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen Tutarlılık Tercihi Ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerliği üzerinde çalışılmıştır. Sonuçlar; ölçeğin oldukça yüksek güvenilirlik ve kabul edilebilir düzeyde geçerlik özelliklerine sahip olduğunu göstermiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: *Tutarlılık tercihi, Tutarlılık Tercihi Ölçeği, güvenilirlik, geçerlik.*

SUMMARY: *Adaptation of the Preference for Consistency Scale*

Cognitive consistency is one of the important subjects that social psychology deals with as a desired personality trait. Studies about measuring preference for consistency does not take a significant place in the literature. In this research, the reliability and validity of the Preference for Consistency Scale which was developed to measure individuals' level of susceptibility were studied. Results indicated that the scale has high reliability and acceptable level of validity characteristics.

KEY WORDS: *Preference for consistency, Preference for Consistency Scale, reliability, validity.*

GİRİŞ

İnsan davranışı çeşitli gereksinimler ve temel dürtülerle şekillenmektedir. Yeterlilik, kontrol, bilişsel tutarlılık, benlik saygısı ve anlam gereksinimi bunlardan bazılarıdır (O'Connor, 1991).

Birey bu gereksinimleri karşılama sürecinde, yaşamı boyunca sürekli olarak, çeşitli uyum sorunları yaşar. Bunların, sosyal psikolojik olarak değerlendirildiğinde, bireyin yakın çevresindeki bireylerden ve gruplardan, dünya ile olan evrensel paylaşımlardan ve kendisinden gelen talep ve tercihlerden kaynaklanan çıkmazlardan oluştuğu ve bireyi zaman zaman olumsuz yönden etkilediği söylenebilir. Bu tür bir etki, söz konusu uyum problemlerinin birbiriyle uyuşmayan inançlara ve dolayısıyla olumsuz duygusal yaşantılara yol açması nedeniyle önemlidir. Böylesi yaşantılar ise bireyi çoğunlukla tutum, inanç ve davranışlarında aktif olarak tutarlı olma eğilimine iter.

Birbiriyle uyuşmayan inançların rahatsızlığa, hatta duygusal problemlere neden olduğu düşüncesinin psikolojide uzun bir geçmişi bulunmaktadır (Higgins, 1987).

İnsanlar, genellikle, kendileri gibi düşünen kişilerden oluşan bir toplumsal çevre içinde bulunmaktan hoşlanırlar. Dolayısıyla da, en çok kendi düşüncelerine yaklaşan kişileri severler. Bu çerçevede geliştirilen tutarlılık teorileri, insanların istenilen psikolojik durumda olabilmek için, dengeli davranma uğraşısı içinde oldukları yargısına dayanırlar (Fraedrich ve Ferrell, 1992). Yine, bu kuramların temelini oluşturan görüşe göre, insanlar tutarlılığı tercih etme eğilimindedirler ve nesnelerin birbiri ile uyumlu, mantıklı ve tutarlı olmasını isterler. Bu kendi inanç, düşünce, davranış, duygu ve tutumları için de geçerlidir.

Dolayısıyla, içsel çelişkiler güvensizliğin ve diğer tür rahatsızlıkların önemli bir nedeni olduğundan, insanlar kendi dünyalarında içsel tutarlılık sağlamak için büyük entellektüel enerji harcarlar (Frank, 1973; Akt. O'Connor, 1991). Bu konuda yapılan araştırmaların çoğu, bireylerin tutarsızlığı azaltmak için tutumlarını

*Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

nasıl değiştirdiklerine yöneliktir (Copper ve Fazio, 1984; Akt. O'Connor, 1991). Yakın geçmişte yapılan çoğu çalışma ise değişik tutarsızlık türleri sonucu oluşan değişen rahatsızlıklar ile ilgilidir (Higgins, 1987).

Bu nedenle, denebilir ki bilişsel tutarlılık bir gereksinimdir ve gerek bireysel gerekse toplumsal yaşamın sağlıklı olabilmesi için, insanlar inanç, tutum, algı ve eylemlerini bu doğrultuda değiştirmeye motive edilmelidir.

Bu araştırmada, istenilir bir kişilik özelliği olarak kabul edilen bilişsel tutarlılık tercihinin bir bireysel değişken olarak ölçülmesinde kullanılabilecek bir ölçeğin uyarlama çalışması yapılmaya çalışılmıştır.

Tutarlılık Tercihi Ölçeği (Preference for Consistency Scale)

Bireylerin tutarlılık tercihi düzeylerini ölçmek üzere yapılan ilk çalışmalarda değişik ölçeklerden veya bunlardan alınan maddelerden yararlanılmıştır. Bu konuda duyulan gereksinim, Cialdini, Trost ve Newsom (1995)'un, insanların tutarlılığa dayalı bilişsel denge ve çelişki etkilerine ilişkin duyarlılık düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirdikleri Tutarlılık Tercihi Ölçeği (TTÖ) ile giderilmeye çalışılmıştır.

Cialdini, Trost ve Newsom (1995) yaptıkları çalışmalarda, tutarlılık tercihinin bir kişilik özelliği olduğunu öne sürmüşlerdir. Bireyleri bu yönüyle test etmek amacıyla geliştirilen TTÖ, bireyin iç tutarlılığı, dışa tutarlı görünmeyi ve diğerlerinde tutarlılığı isteme düzeyine ilişkin genel bir veri vermektedir.

Ölçek 18 maddeden oluşmaktadır ve "kesinlikle katılmıyorum" (1)'dan "kesinlikle katılıyorum" (9)'a doğru uzanan bir dereceleme üzerinden puanlanmaktadır. Böylece ölçeğin puan aralığı 18 ile 162 arasında değişmektedir.

Orijinal TTÖ'nin Güvenilirlik ve Geçerlik Çalışmaları

Önce, tutarlılık tercihi ile ilgili hazırlanan 60 maddelik bir form, 567 kişiden oluşan bir grup

üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Bu uygulamadan elde edilen verilerin analiziyle, en yüksek madde-toplam korelasyonunun sahip 18 madde seçilmiştir. Ölçeğin bu formu Arizona State Üniversitesi psikoloji öğrencilerinden oluşan üç grubu ($n_1 = 230$, $n_2 = 452$, $n_3 = 224$) farklı dönemlerde uygulanarak Cronbach alfa değeri hesaplanmıştır. Üç grubun ortalama alfa değeri .89 olarak bulunmuş ve bu sonuç ölçeğin iç tutarlılık göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Ölçeğin ayırtedici geçerliği için yapılan analizlerde Beş Büyük Kişilik Değişkeni'nden Dışsallık ile -.22, Hemfikirlik ile .04, Vicdanlı Olma ile .20, Nevrotizm ile .12 ve Açık Olma (Oppenness) ile -.38; Zeka Ölçeği ile -.16; İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği ile .11; Benlik Saygısı Ölçeği ile -.18; düzeyinde ilişkiler bulunmuştur (Cialdini, Trost ve Newsom, 1995).

TTÖ'nin birleşici geçerliği için yapılan analizlerde ise Değişmezlik=Kesinlik Ölçeği (Rigidity) ile .48, $p < .01$ ve Yapı için Kişisel Gereksinim Ölçeği (Personel Need for Structure) ile .47, $p < .01$ düzeyinde anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Cialdini, Trost ve Newsom, 1995).

Bu sonuçlar, TTÖ'nin kabul edilebilir düzeyde güvenilir ve geçerli olduğunu göstermiş ve böylece ölçek kullanılabilir olarak kabul edilmiştir.

TTÖ'nin Uyarlama Çalışmaları

Uyarlama çalışmaları yapılırken, Öner (1997)'in önerdiği uyarlama modeli doğrultusunda çalışılmıştır.

Dil Eşdeğerliği Çalışması

Ölçeğin orijinal İngilizce formu önce araştırmacı, sonra alanda uzman ve iyi derecede İngilizce bilen üç öğretim üyesi tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Ölçeğin son şekli, yapılan çeviriler karşılaştırılarak, elde edilmiştir. Hazırlanan ölçek formu, İngilizce Öğretmenliği Bölümü'nde okuyan dördüncü sınıf öğrencilerden oluşan yaklaşık 50 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Aynı gruba ölçeğin İngilizce formu iki hafta sonra uygulanmış ve uygulamalar arası tutarlılığa bakılmıştır.

Analizler (n=40) her iki form arasında $r = .89$, $p < .001$ düzeyinde pozitif anlamlı ilişki olduğunu göstermiştir. Bu sonuç ölçek çevirisinin tutarlı olduğunu göstermektedir.

Güvenilirlik ve Geçerlik Çalışmaları

Dil eşdeğerliği sağlanan TTÖ, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi'nde farklı bölümlerde öğrenim gören ve dördüncü sınıf öğrencilerinden oluşan 120 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Bu öğrencilerin 55'ine dört hafta sonra, test-tekrar test güvenilirliği için ölçek tekrar uygulanmıştır.

Veriler üzerinde yapılan analizlerde iç tutarlılık güvenilirliği (α) .85 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, ölçek maddelerinin benzeşikliğinin ve maddelere verilen yanıtların tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

Test-tekrar test güvenilirliği için yapılan analizlerde ($n = 54$), iki uygulama arasındaki Pearson Korelasyon Katsayısı (r) .91 olarak bulunmuştur ($r = .91$, $p < .001$). Elde edilen sonuç test puanlarının değişmezliğinin göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Verilerin faktör yapısı temel-bileşenler yöntemiyle analiz edilmiş ve bulgular Tablo 1'de verilmiştir. Lord (1980:21; Akt., Gelbal, 1994) tek boyutluluğun belirlenmesinde, tetrakorik korelasyonlarla hesaplanan korelasyon matrisiyle yapılan faktör analizinde, birinci faktör yüküne ait öz değerin (eigen value) ikinci faktör yüküne ait öz değerden çok farklı olmasının ve ikinci faktör yüküne ait öz değerin diğerlerinden çok farklı olmasının bir ölçü olabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle, Tablo 1'deki değerler incelendiğinde, maddelerin toplam değişkenliğinin (varyansın) % 29.8'ini açıklayan 5.4 öz değerli (eigen value) bir tek faktör üzerinde toplandıkları görülmektedir.

Ayrıca, ölçeğe ilişkin faktör yüklerinin ise .38 ile .70 arasında değiştiği görülmektedir (Tablo 2).

Madde-toplam korelasyonları incelendiğinde, korelasyonların .32 ile .62 arasında değiştiği, pozitif ve oldukça güçlü olduğu (Tablo 2), maddeler arası korelasyonların ise biri hariç (13-1 ve 13-4 ilişkisi) tamamının pozitif olduğu görülmüştür.

Ölçekte yer alan maddelerin genel ortalaması 6.8317, ortalamaların değişim aralığı minimum madde ortalaması (4.6346) -maksimum madde ortalaması (8.1346) = 3.5000 (ranj) olarak bulunmuştur.

Tüm bu sonuçlar, ölçeğin belirli bir yapıyı diğer yapılarla karıştırmadan, kendi içinde tutarlı bir şekilde ölçebildiğini ve dolayısıyla da, ölçtüğü davranış açısından uygun bir yapı geçerliğine sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin geçerliği için yapılan ayrı bir çalışmada, uyarılma çalışması Dağ (1991) tarafından yapılan Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği ile ilişkisine bakılmıştır. Ayırdedici geçerlik için elde edilen testin kendinden farklı olan değişkenlerle sıfır ya da anlamsız ilişki göstermesi beklenir. Denetim Odağı olumlu bir kişilik eğilimi olduğu halde kuramsal olarak tutarlılık tercihinden farklı bir yapıyı ifade etmektedir. Bu nedenle, tutarlılık tercihi ile denetim odağı ilişkisi araştırılmıştır. Bu amaçla Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi dördüncü sınıf öğrencilerinden oluşan 35 kişilik bir gruba yapılan uygulamada, iki ölçek arasında $r = -.20$ 'lik ters yönlü anlamsız bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, istenilen kişilik özelliklerini ölçen her iki ölçeğin de farklı boyutlara ilişkin veri

Tablo 1 - TTÖ'nin Faktör Yapısına İlişkin Değerler

Faktör	Özdeğer	Değişkenlik Yüzdesi	Toplam Yüzde
1	5.4	29.8	29.8
2	1.8	10.1	39.9
3	1.5	8.4	48.3
4	1.3	7.5	55.8
5	1.1	5.8	61.6
6	1.0	5.6	67.2
7	.8	4.8	72.0

sağladığını göstermektedir. Elde edilen bulgu, TTÖ'nin farklı bir pozitif eğilimi ölçtüğüne kanıt olarak kabul edilebilir.

Tablo 2 - TTÖ'ndeki Maddelerin Ortalaması, Standart Sapması, Faktör Yüğü ve Madde-Toplam Korelasyonu

Maddeler	Ortalama	ss	Faktör Yüğü	Madde-Toplam Korelasyonu
M1	7.3	1.9	.38	.32
M2	8.1	1.3	.40	.32
M3	7.0	2.3	.47	.41
M4	6.8	2.2	.45	.37
M5	5.8	2.7	.63	.58
M6	6.1	2.3	.52	.46
M7	6.7	2.1	.55	.47
M8	6.3	2.4	.54	.45
M9	7.6	1.8	.62	.52
M10	7.9	1.4	.58	.48
M11	7.8	1.6	.66	.55
M12	5.0	2.6	.52	.45
M13	7.3	2.0	.45	.37
M14	7.0	1.8	.70	.62
M15	5.9	2.5	.61	.55
M16	4.6	2.6	.47	.41
M17	7.3	2.1	.55	.44
M18	7.3	1.3	.60	.51

Tüm bu sonuçlar, Tutarlılık Tercih Ölçeği'nin oldukça yüksek güvenilirlik ve kabul edilebilir düzeyde geçerlik özelliklerine sahip olduğunu ve Türk toplumunda uyarlama çalışması yapılan örnekleme benzer özelliklere sahip gruplarda veri toplamak amacıyla uygulanabileceğini göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada uyarlaması yapılmaya çalışılan ölçek, bireylerin istenilen bir eğitim olarak kabul edilen tutarlılığı ne ölçüde tercih ettiklerini ölçmektedir. Elde edilen bulgular; ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik özelliklerinin kabul edilebilir düzeyde yüksek olduğunu göstermektedir. Böylece, Tutarlılık Tercih Ölçeği'nin gerek eğitimciler gerekse psikolog ve psikolojik danışmanlar için önemli bir veri toplama aracı olacağı umulmaktadır.

Ancak, farklı populasyonlarda ve daha geniş gruplarda yapılacak uyarlama çalışmalarının da yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Cialdini, R.B., Trost, M.R. ve Newsom, J.T. (1995). Preference for consistency: the development of a valid measure and the discovery of surprising behavioral implications, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 69, No. 2, 318-328.
- Dağ, İ. (1191). Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği'nin üniversite öğrencileri için güvenilirlik ve geçerliği, *Psikoloji Dergisi*, Cilt. 7, No. 26 10-16.
- Fradrich, J ve Ferrell, O.C. (1992). Cognitive consistency of marketing managers in ethical situations, *Journal of the Academy of Marketing Science*, Vol. 20, 245-253.
- Gelbal, S. (1994) p madde güçlük indeksi ile Rasch Modelinin b parametresi ve bunlara dayalı yetenek ölçüleri üzerine bir karşılaştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Higgins, E.T. (1987). Self-discrepancy: a theory relating self and affect, *Psychological Review*, 94, 319-340.
- O' Connor, B.P. (1991). How a relationship between thinking and feeling may give rise to a variety of human behaviors, *Genetic, Social and General Psychology Monographs*, Vol. 117, 31-49.
- Öner, N. (1997). *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 3. Basım, 10-25.